

УДК 930.271 (368): 003.345-042.2 (477)

А. О. Курзенкова

Донецький національний університет

ІНФОРМАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ СКАНДИНАВСЬКИХ РУНІЧНИХ НАПИСІВ ЯК ПРОТОКНИГ

Досліджено функціональне призначення, орнаментальне оздоблення та інформаційні дані скандинавських рунічних написів як своєрідних зразків протокниг. Основну увагу зосереджено на аналізі рунічних написів на каменях XI ст. із о-ва Березань у Миколаївській області (Україна), Альстад в окрузі Оппланн (Норвегія), Пільгордс у Готланді (Швеція) як географічних довідників та діловодних документів із історичної географії України й торговельної справи.

Ключові слова: скандинавські рунічні написи, протокнига, книга, діловодні документи, Вітичев, Устя, Айфор, Дніпровський шлях, Середнє Подніпров'я.

Курзенкова А. О. Информационные возможности скандинавских рунических надписей как протокниг.

Исследованы функциональное предназначение, орнаментальное украшение и информационные данные скандинавских рунических надписей как своеобразных образцов протокниг. Основное внимание сосредоточено на анализе рунических надписей на камнях XI в. с о-ва Березань в Николаевской области (Украина), Альстад в округе Оппланн (Норвегия), Пильгордс в Готланде (Швеция) как географических справочников и делопроизводственных документов по исторической географии Украины и торгового дела.

Ключевые слова: скандинавские рунические надписи, протокнига, книга, делопроизводственные документы, Витичев, Устье, Айфор, Днепровский путь, Среднее Поднепровье.

Наявність скандинавських рунічних написів XI ст. на території нашої держави (о-в Березань, Миколаївська область; гора Опук, АРК) актуалізує їх дослідження в рамках вітчизняної науки як справжнього українського надбання. Адже їх локалізація на теренах України обумовлює активний інтерес до вивчення зовнішньої та внутрішньої природи побутування рунічних написів на каменях, посвідчуючи взаємодію українських земель із скандинавськими, тим самим роблячи руни одним із духовних джерел не тільки сучасної культури Північної Європи, насамперед Скандинавії, а й Східної. Більше того, скандинавські камені фігурують не лише як археологічні знахідки. Інформаційно-функціональне призначення пам'ятки, а саме врахування відповідних деталей: місця встановлення каменя, орнаментальних особливостей, форми, спрямованості тексту відкривають перед ученим різноаспектні напрямки для їх подальшої інтерпретації. Проте значущість скандинавських рунічних каменів полягає не лише в їх оригінальній зовнішній формі: позатекстова реальність написів відкриває перед істориком значний масив інформаційних можливостей рун щодо

розкриття аспектів соціального стану і майнових відносин їх авторів, військово-політичної і торговельної діяльності, історичної географії, обумовлюючи розгляд рун як абсолютно нового історичного джерела з історії України. У свою чергу, врахування зовнішніх і внутрішніх складників пам'ятки дає усі підстави розглядати написи як своєрідний зразок протокниг. Крім того, вивчення рунічних написів має принципове значення для дослідження етногенезу поліетнічної України, Скандинавії і Європи в цілому. При цьому вони актуальні як у ретроспективному, так і в перспективному плані, оскільки скандинавський чинник відіграв важливу роль у формуванні етнічної ідентичності й продовжує залишатися важливою складовою частиною цього процесу.

Дана проблема має свою історію вивчення. Дослідження окремих її аспектів здійснювали в основному в зарубіжному науковому просторі. Незамінною для відновлення історичного фону, на тлі якого відбувається з'ясування інформаційних можливостей скандинавських рун як протокниг, є фундаментальна стаття доктора філософії Вроцлавського університету П. Хрущевські, в якій автор звертається до тлумачення скандинавських рунічних написів на каменях як культурно-залежних зразків скандинавських протокниг, відзначаючи те, що вони виконували такі ж функції, як і сучасні книги [6]. Серед російських авторів слід указати працю доктора історичних наук, завідувача відділу історії Східної Європи в Античності й середньовіччі Інституту загальної історії РАН О. О. Мельникової, в якій опубліковано зведення значної кількості скандинавських рунічних написів Молодшого Футарка із широким дослідницьким коментарем, що охоплює текстологічний, лінгвістичний та історичний розділи [5]. Особливу увагу приділено розгляду скандинавських рун як історичного джерела, зазначено, що зображення на камені (рунічний змії, петлі тощо) мовні особливості напису, структура тексту, зміст формул, особисті імена, топоніми, згадки деяких подій, навіть самі місця встановлення каменів містять цінну історичну інформацію. Дуже актуальний є напрямок наукової розвідки естонського автора Крістель Цильмер, присвяченої оглядовому ознайомленню з функціональним призначенням рунічних написів, які мають вказівки щодо територій Східної Європи, у тому числі й України [12].

Що стосується європейської історіографії, то особливий інтерес становлять академічні праці визначного професора відділу скандинавських мов Упсальського університету Хенріка Вільямса, в яких актуалізовано питання, пов'язані з розглядом інформаційних можливостей рун як ділових документів [11]. Безперечним надбанням у полі даного дослідження є ґрунтовна наукова праця Біргіт Соєр, в якій уміщено доволі цінну інформацію щодо розуміння цільового призначення скандинавських рунічних текстів на каменях із згадуванням подорожей [10]. Водночас слід констатувати, що назріла необхідність у координації дій і виробленні єдиної концепції між національними історіографічними школами стосовно вивчення

інформаційних можливостей скандинавських рунічних написів на території Східної Європи, особливо на теренах України.

Мета даної розвідки – з'ясування інформаційних можливостей скандинавських рунічних написів як протокниг. Базовими джерелами, покладеними в основу статті, є епіграфічні джерела: рунічні написи Молодшого Футарка, відкриті на території України (о-в Березань, Миколаївська область, початок XI ст.), написи, які містять відомості з історичної географії України (о-в Альстад у Норвегії, округ Оппланн, перша третина XI ст.; о-в Пільгордс у Швеції, Готланд, початок XI ст.), що в ході дослідження показали себе як унікальні за своєю цінністю, автентичні джерела значного масиву даних з історії [2; 8].

Активність скандинавів як у самій Північній Європі, так і на території Східної Європи, зокрема України, доволі добре задокументована рунічними написами за допомогою згадувань про подорожі воїнів, ченців, найманців і торговців. Таким чином позначено особливості політичного і соціально-економічного життя (право на успадкування, політичні зміни, торгіві та воєнні подорожі, релігійні перетворення) та цільове призначення маршрутів вікінгів до відповідних земель через вказану на рунічних каменях історично-географічну номенклатуру. Звідси постає питання щодо інформаційних можливостей скандинавських рунічних написів і доцільності розглядати їх як своєрідні зразки протокниг. Важливо також з'ясувати, наскільки глибоко локальні варіації – соціальні умови, релігія, розміщення каменя – впливали на зміст, роль і статус рунічних написів.

Зупиняючись на розгляді даного питання, наголосимо, що в історії науки існують декілька до кінця не визначених основних понять, які широко застосовують у дослідницьких колах, наприклад «час», «простір», «етнос», «культура», «книга». Із зазначеного переліку зупинимося на з'ясуванні смислового навантаження саме терміна «книга», спробувавши провести паралель між функціональним та орнаментальним призначенням рунічних написів і функціонуванням книг у теперішній час. Здійснено доволі багато спроб визначити змістове навантаження поняття «книга». Наприклад, згідно з даними польського дослідника П. Хрущевські, книги – це «друковані неперіодичні видання, що містять не менше 49 сторінок (не враховуючи обкладинки) і призначені для населення» (тут і далі переклад наш. – А. К.) [6, р. 26]. Але дуже важко погодитися з цим визначенням. Більш переконлива думка, що будь-яка книга являє собою конкретний тип документа, який можна розглядати як архів «інтелектуального репертуару» епохи, коли її було виготовлено. Проте одним із основних положень, із яким більшість дослідників одноставно погоджується, є те, що всі книги можна розділити на виготовлені вручну (тобто рукописи з унікальною технологією виготовлення, які дуже часто є справжніми витворами мистецтва й зразками майстерності авторів) та друковані книги, випуск яких було актуалізовано в другій половині XV ст. із моменту заснування книгодрукарні німецьким винахідником Гутенбергом [Ibid.]. Так, у контексті аналізу різноманітних

спроб з'ясування дослідниками справжнього смислового навантаження зазначеного вище поняття «книга» потрібно мати на увазі тезу, що книга є витвір ручної роботи та текстової передачі, здійсненої багатьма способами. Повертаючись до скандинавських рунічних написів, погодимось із твердженням П. Хрущевські, що їх можна розглядати як першоформи початкового періоду розвитку та становлення протокниг у Скандинавії. Утім постає питання: як це стосується України? Значну частину скандинавських рунічних написів на каменях знайдено на території нашої держави (о-в Березань у Миколаївській області та в АРК на горі Опук), отже, відповідно рунічні тексти можна розглядати як діловодну документацію обширного масиву даних, наприклад щодо торговельної справи, а саме позначення найбільш активного маршруту скандинавських купців у Візантію, для з'ясування вагової ролі функціонування Дніпровського шляху для норманів у X–XI ст. [2, с. 69, 70].

Також зауважимо, що, на думку П. Хрущевські, тексти скандинавських рунічних каменів, за рідкісним винятком, добре пристосовано до мети їх написання, що змушує уважніше подивитися на контекст і комунікативну функцію напису. У зв'язку з цим розглянемо наукові напрацювання естонської дослідниці К. Цильмер, яка розрізняє три основні типи написів, які вказують на взаємозв'язок із територіями Східної Європи, зокрема з Україною: загальний аналіз рунічних написів із інформацією про подорожі на Схід; групи написів із історичними посиланнями на військові акції Інгвара; дослідження написів стосовно соціально-економічної та політичної організації експедицій [12, с. 126–130]. Здебільшого вони мали загальну форму передачі повідомлень, проте окремі рунічні камені містили розгорнуті дані щодо соціально-економічної, політичної сфер суспільства та топонімії. Особливо цікаві ті, що містили відомості з історичної географії України, а саме два рунічні написи, виявлені в Норвегії (о-в Альстад в окрузі Оппланн, перша третина XI ст.) та Швеції (о-в Пільгорде у Готланді, початок XI ст.), у яких подано назви топонімів періоду Давньої Русі [13, р. 155]. Їх особливість – випадковість згадувань географічної номенклатури. Зустрічаються вони лише один раз і включені в текст, очевидно, через якісь особливі обставини, наприклад, розповіді очевидців. Серед них є назви міст, поселення, дніпровського порога та його перекату. Так, топоніми «Vitaholmr» та «Ustaholmr» пов'язують із Середнім Подніпров'ям і ототожнюють із давньоруськими містами Вітичев та Устя, розташованими на південь від Києва. Айфор (Aifur), поріг на Дніпрі та один із його перекатів Rufstain (Рваний камінь) згадано в рунічному написі з о-ва Пільгорде [ibid., р. 155, 156]. Як бачимо, скандинавські рунічні написи виконували функцію своєрідного міні-довідника з географії, адже вони, позначаючи топоніми, пов'язані з Середнім Подніпров'ям, мали за мету проінформувати перехожих про підтримання торговельних або воєнних зв'язків скандинавських земель із чужоземними територіями (у даному випадку з територією України), таким чином розширюючи географічний ареал подорожей.

Цікаво також звернутися до визначення польського бібліотекаря, педагога і дослідника в галузі книгознавства Яна Мушковські, який підкреслює, що книга матеріалізує в графічному вигляді суть культури, в якій створена [6, р. 27]. Наприклад, російський книгознавець, доктор філологічних наук Й. О. Баренбаум наголошує на свободі вибору графічної форми книги, а також різних матеріалів, які використовували протягом книговиробничого процесу (камінь, глина, шкіра, папірус, шовк, дерево, папір) [1, с. 6, 7]. Звичайно, автор упевнений, що вибір матеріалу, із якого виготовляли книжки, суттєво залежав від історичних і культурних особливостей епохи. Із зазначених теорій, таким чином, можна припустити, що написи були зроблені саме на камені для зберігання і передачі інформації протягом тривалого часу. Ось чому рунічні тексти британський історик, рунолог, який спеціалізувався на дослідженні англосаксонських рун, Реймонд Іен Пейдж розглядав як юридичні або офіційні документи, що були поміщені саме на камені через більшу стійкість цього матеріалу, з метою закріпити спадкоємні права або ушанувати померлих. Звідси розміщення каменів у громадських місцях, де відповідний напис могли прочитати якомога більше перехожих [9, р. 153].

Більше того, скандинавські написи мали свої невід'ємні структурні складники тексту: меморіальну формулу, некрологи, звернення до Бога та підпис. Формули було чітко стандартизовано, майже без змін та із дотриманням послідовності включених елементів. Уміючи розшифровувати подібні елементи у формулах, перехожі, які читали скандинавські рунічні написи, досить добре розуміли їх контекст. Згадки в рунах про сімейні відносини, соціальний стан, місце й обставини смерті тощо дослідник Р. Пейдж розглядає як «хороший писемний звіт померлого після своєї смерті, організований членами сім'ї» [Ibid.].

Інший відомий факт, що способи графічного вираження смислу написів «розвивалися» разом із їх авторами. Відповідно до твердження П. Хрущевські, книги повинні відповідати соціальним сподіванням свого часу і виконувати низку утилітарних функцій [6, р. 28]. Ось чому важливо відзначити, що зміст, форма або розташування тексту у вигляді рунічного напису можуть багато «розповісти» про його функції та цілі. Наприклад, датський король Харальд Синьозубий усвідомлював, наскільки важливо було передати та зберегти інформацію про прийняття нової релігії та ступінь політичного впливу. Тому він зафіксував скандинавськими рунами свої накази на рунічному камені в м. Еллінге (Ютландія, X ст.): «Король Харальд велів звести ці камені на пам'ять про свого батька Горма і свою матір Тюре, той Харальд, який заволодів всією Данією і Норвегією та зробив датчан християнами» [10, р. 147]. Політичні та релігійні перетворення, ініційовані Харальдом, обумовили потребу серед старих і нових магнатів, королівських агентів захищати попередні й нинішні права на землю, владу, протистояти змінам чи визнати прийняття ними нового становища. Тому власний рунічний камінь короля Харальда із закріпленням написом, скоріше за все,

актуалізував подібну модель для заяв, більше того, його можна розглядати як королівський сертифікат, за допомогою якого було проголошено та закріплено християнізацію Данії. Тому, на нашу думку, досить переконливе положення, що «функції книги та пов'язані з ними її зовнішня форма (...) повністю залежать від структури суспільства, яке має свої цілі» [6, р. 28].

Згідно із твердженням П. Хрушевські, існує й інша функція книги, яку можна побачити в рунічних написах епохи вікінгів: вплив на збереження культурних досягнень [Ibid, р. 29]. За допомогою рунічних написів можливо простежити перехід від язичництва до християнства. Так, молитви загальноприйнятого типу – «Нехай Бог допоможе його духу / душі» – рання фаза місцевого рунічного звернення, розгорненого в контексті меморіальних рунічних каменів. Водночас локальні молитви, чітко зафіксовані в скандинавських рунічних написах, особливо на каменях і поховальних плитах, позначають і закріплюють установлення середньовічної християнської культури.

Необхідно сказати, що рунічні написи як протокниги функціонували як необхідний інструмент соціальної комунікації та мали також попереджувальну інформацію [6, р. 29]. Яскравим прикладом даного твердження є вищезазначений напис із Опландської області, відповідно до якого Vitaholmr називають місцем смерті людини, на честь якої встановлено пам'ятник, і якщо це дійсно Вітичев, то перебування в ньому скандинава навряд чи може бути дивним: у Вітичеві, за повідомленням Костянтина Багрянородного, у середині X ст. знаходився пункт збору караванів для плавання у Візантію, важливу роль він відігравав, очевидно, і в XI ст. Айфор та Рваний камінь із Пільгордса позначають як ділянку порогів, що мала особливе значення під час плавань вниз по Дніпру: з одного боку, подолання деяких із них становило велику небезпеку, зокрема наголошено, що Айфор – величезний поріг, через який човни не могли пройти і їх доводилося переносити по суші на руках; з іншого – тут на мандрівників чекали засідки кочівників-грабіжників, причому саме біля Айфора засідки були особливо часті через те, що товари спускали на сушу [3, с. 46–49]. Очевидно, що як у X, так і в XI ст. тут гинуло багато воїнів і купців, які прямували у Візантію або поверталися назад.

Необхідно також додати, що рунічні написи як протокниги функціонували як незамінний інструмент соціальної комунікації, виконуючи також інформаційну функцію попередження. Періодично вони вказували, з ким було доволі небезпечно контактувати або ж, навпаки, зазначали, з якими землями слід підтримувати зв'язки, скажімо, торговельного характеру. Наприклад, уже згаданий вище рунічний напис на камені з о-ва Березань може свідчити про підтримання торгових зв'язків Швеції із Візантією, де о-в Березань був останньою зупинкою на шляху скандинавів із «варяг у греки», урахувавши той факт, що вжитий у тексті термін «felag» («filak») О. О. Мельник тлумачить як об'єднання декількох людей для сумісного ведення справ, насамперед заморської торгівлі [4, с. 160–163]. Звідси можемо

припусти, що подібні товариства, про одне з яких уміщено інформацію на камені із Миколаївської області, утворювали на час однієї поїздки для ведення торговельних справ.

Майстри рунічних написів на каменях були добре обізнані в тому, що зведені ними стели мають відповідати культурі, в якій вони функціонували, і що інформацію, яку вони помістили на камені, повинні зрозуміти ті, хто міг підійти до стел. Самі рунічні написи виконували всі функції, які в наш час характерні для книги [6, р. 29, 30].

Можемо погодитися, що позатекстова реальність завжди в тій або іншій формі наявна в рунічному тексті. Проте неправомірно «відривати» історичний зміст пам'ятки від форми, в якій він викладений, але так само неправомірно приписувати цій формі незалежний від змісту статус. Маємо також враховувати, що рунічні епіграфічні написи на каменях мають чіткий аспект ручної роботи, адже врахування методу різьблення забезпечує вивчення деталей щодо особливостей змінних типів пам'ятки, хронологічних фаз, уміння майстрів, варіацій текстових складників, а отже, функціонування написів як протокниг. У цьому контексті важливо розуміти роль майстрів, залучених до рунічного різьблення. Сам же напис, який включав текстове повідомлення і образотворчий складник, можна тлумачити у більш широкому сенсі як протокнигу. Так, розташування напису на камені в X–XI ст. відображало прагнення пристосувати його форму до конфігурації каменя і максимально використати його поверхню. Відхиляючись від суворо вертикального напрямку, рядки починають повторювати контур каменя, з'єднуючись вгорі й утворюючи плавно вигнуті дуги. Цей простір використовували для зображення хреста або орнаменту. Якщо ж дуга не була з'єднана, то її кінці могли згинатися і, переплітаючись, утворювати різні петлі та вузли. Надалі смугу було трансформовано в так званий рунічний змії. На основі форм зображення змія, в першу чергу його голови, дослідники розробили хронологічну послідовність типів рунічного орнаменту: 1) неорнаментовані камені; 2) творчість майстра Асмунда Карасона (1025–1050); 3) пам'ятники на честь учасників походу Інгвара (1040-ві рр.); 4) група пам'ятників майстрів Фота і Баллі (1060–1075); 5) пам'ятники Епіра (1070–1100) [5, с. 33]. Шведський учений Лайла Кітцлер зазначила, що рунічні написи зовні якісно поліпшилися в другій половині XI ст. не тільки за рахунок того, що більше витрачалося часу на створення рунічних каменів, але й того, що різьбярі стали більш кваліфіковані, освоївши досвід попередників [7, р. 65]. Тому можна погодитися з П. Хрущевські, що створення рунічних написів на каменях потребувало більших зусиль і досконаліших навичок різьбярів, ніж сучасна технологія видання книг. Дослідники вважають, що у зв'язку із популярністю вирізання рун і, найімовірніше, через високу прибутковість даної справи серед різьбярів було багато шахраїв, які просто копіювали ту саму модель напису, розраховуючи, можливо, на неграмотність своїх безпосередніх замовників [6, р. 30].

Отже, простежуючи взаємозв'язок між функціональним призначенням книги та рунічних написів, зазначимо, що тексти на рунічних каменях, подібно до сучасних видань, побутували як соціальний прийом, будучи детермінантом культурних впливів у певний час у певному місці. Більше того, скандинавський рунічний напис багато фахівців (П. Хрущевські, К. Цильмер) розглядають як текст своєї культури та меморіального звичаю. Використання рун для меморіальних написів було вторинне, перш за все їх активно використовували в практичному повсякденному житті з метою встановити право на успадкування, підтвердити ранг, зафіксувати торговельну чи військову діяльність, зміцнити політичний режим або як діловодну документацію. Аналізуючи інформаційні можливості скандинавських рунічних написів, що стосуються історичної географії України чи розвитку торговельної справи на її території, можемо встановити функціональне призначення даних текстів: географічна номенклатура, закарбована в різночасових пластах східноєвропейської топонімії, у тому числі в Середньому Подніпров'ї, дає підстави тлумачити скандинавські рунічні написи ще і як своєрідний географічний довідник.

Перспективи дослідження проблеми пов'язані з подальшим пошуком взаємозв'язку функціонального призначення діловодних і законодавчих документів і скандинавських рунічних написів, порівняльним аналізом їх інформаційного навантаження та подальшим аргументуванням власних положень. Це дозволить в умовах активної модернізації історії виявити ступінь репрезентативності скандинавських рунічних написів як письмового джерела з позиції розгляду властивостей текстів й орнаментального оздоблення як своєрідного зразка протокниги, об'єктивно розтлумачити основні поняття і використати їх для пояснення певних історичних фактів.

Бібліографічні посилання

1. **Баренбаум И. Е.** К вопросу об универсальном определении понятия «книга» / И. Е. Баренбаум // Книга: исследования и материалы. – Сб. 34. – М., 1977. – С. 5–13.
2. **Браун Ф. А.** Шведская руническая надпись, найденная на о. Березани / Ф. А. Браун // Известия имп. Археологической комиссии. – 1907. – Вып. 23. – С. 66–75.
3. **Константин Багрянородный.** Об управлении империей: перевод, комментарии / Константин Багрянородный; ред. Г. Г. Литаврин, А. П. Новосельцев, АН СССР, Ин-т истории, Ин-т славяноведения и балканистики. – М., 1989.
4. **Мельникова Е. А.** Свидетельства скандинавских рунических надписей XI–XII вв. о народах Восточной Европы / Е. А. Мельникова // Скандинав. сб. – 1975. – № 20. – С. 158–165.
5. **Мельникова Е. А.** Скандинавские рунические надписи. Тексты, перевод, комментарий / Е. А. Мельникова. – М., 1977.
6. **Chruszczewski P.** Runic inscription as instances of proto-books / P. Chruszczewski // Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis. – Vol. 126. – Krakow, 2009. – P. 25–31.
7. **Kitzler L.** Ahfeldt Carving technique and runic literacy / L. Kitzler // Epigraphic Literacy and Christian Identity. – Vol. 4. – 2012. – P. 64–97.
8. **Krovel H. J.** Norwegian Runestones from the 10th and 11th centuries. A social and political approach / H. J. Krovel // Offa Berichte und Mitteilungen zur Urgeschichte, Frühgeschichte und Mittelalterarchaologie. – Band 58. – 2001. – P. 173–177.

9. Page R. I. Scandinavian society, 800–1100: the contribution of runic studies / R. I. Page // Viking society centenary symposium 14–15 May 1992. – Viking society for Northern research, university college London, 1993. – P. 145–159.

10. Sawyer B. The Viking-age rune-stones custom and commemoration in Early Medieval Scandinavia / B. Sawyer. – Oxford, 2000.

11. Williams H. Runes. The viking world / H. Williams / ed. by S. Brink and N. Price. – L. – N. Y. – P. 281–290.

12. Zilmer K. Deictic References in Runic Inscriptions on Voyage Runestones / K. Zilmer // Futhark: International Journal of Runic Studies. – Vol. 1. – University of Oslo, Uppsala university, 2010. – P. 123–143.

13. Zilmer K. Records and representations of Baltic Traffic in the Viking Age and the Early Middle Ages in Early Nordic sources / K. Zilmer. – Dissertationes philologiae Scandinavicae Tartuensis. – Tartu university, 2005.

Надійшла до редколегії 05.11.2013

УДК 94(4):930.2

В. В. Жиляєв

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КНЯЗІВСЬКИЙ СЕПАРАТИЗМ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ ПІЗНЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ДОБИ: СПІВВІДНОШЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ ТА ПОЗАДЖЕРЕЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розглянуто роль категорії позаджерельного знання в історичних дослідженнях, пов'язаних із тематикою сепаратистських виступів князів на територіях Великого князівства Литовського. Також проаналізовано основні комплекси джерел із даної тематики.

Ключові слова: князівський сепаратизм, Східна Європа, Велике князівство Литовське, історичні джерела, позаджерельне знання.

Жиляєв В. В. Княжеский сепаратизм в Восточной Европе позднесредневекового периода: соотношение источниковой и внеисточниковой информации.

Рассмотрена роль категории внеисточникового знания в исторических исследованиях, связанных с тематикой сепаратистских выступлений князей на территориях Великого княжества Литовского. Также проанализированы основные комплексы источников по данной тематике.

Ключевые слова: княжеский сепаратизм, Восточная Европа, Великое княжество Литовское, исторические источники, внеисточниковое знание.

Сепаратистські виступи князів у Східній Європі протягом XV – початку XVI ст. – унікальне явище в історії, яке потребує подальшого дослідження. Попри тривалу історіографічну традицію питання, пов'язані із повстанням Свидригайла, змовою князів 1481 р. і повстанням Михайла Глинського, далекі від вирішення. Основна причина цього – обмеженість джерельної бази